

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Magistriõpe (religiooniuringud)

Kairi Kivirähk

Tänapäeva maiade uskumused ja eluviis

Magistriprojekti kirjalik osa

Juhendaja:

Tarmo Kulmar, Dr theol, võrdleva usuteaduse professor

Tartu 2019

Sisukord

1. Sissejuhatus	2
1.1. Uurimisülesande kirjeldus ja põhjendus	2
1.2. Uurimistöö sisu	3
1.3. Tööprotsessi kirjeldus	4
2. Ajalooline sissejuhatus	7
2.1. Varaklassikaline periood	7
2.2. Hilisklassikaline periood	7
2.3. Kultuuri hääbumine	8
3. Maiade uskumused	9
3.1. Kukulkan	9
3.2. Osa tervikust	10
3.3. Maiade sodiaagisüsteem	10
3.4. Vaimolendid	11
3.5. Maiade kolm põhiprintsiipi	11
3.6. Muusikainstrumendid tseremooniatel	12
4. Maiade kalender ja ajaarvamine	13
4.1. Vertikaalne ja horisontaalne ruumimudel	13
4.2. Maiade numbrisüsteem	14
4.3. Kalendrid	15
4.4. Surma ja aja mõiste	16
5. Maiade eluviis ja soorollid	17
6. Maiade tervendusmeetodid	18
6.1. Päevahoidjad, tervendajad	18
6.2. Maiade päevahoidja õpe	19
7. „Popol Vuh“	20
8. Kokkuvõte	22
8.1. Ülevaade tulemustest	22
8.2. Tulemuste kriitiline diskussioon	23
9. Allikad ja kasutatud kirjandus	26

1. Sissejuhatus

1.1. Uurimisülesande kirjeldus ja põhjendus

"Tänapäeva maiade uskumused ja eluviis" keskendub siin ja edaspidi vaid sellele osale maiadest, kes viivad maiade vana kultuuri edasi. Guatemala, Mehhiko, El Salvadori, Hondurase ja Belize aladel elab 21 erinevat maia keelt kõnelevat maia rahvagrupi liiget. Käesolev töö põhineb Guatemalas elavate maiade uurimisel, kes on oma elukutselt šamaanid, tervendajad, tseremooniameistrid, maiade õpetajad ja vanematekoja liikmed, maiade preestrid ja preestrinnad. Enamik maiade hõimu liikmeid on katoliiklased või on maiade usk põimunud läbi katoliiklusega. Guatemalas läbi viidud uuringus selgus, et 2010. aasta seisuga on 47% rahvastikust katoliiklased ning maia vana usku järgib vaid 0,4% rahvastikust ehk ligikaudu 60 859 inimest. (Clifton 2015) Minu uurimistöö põhineb Guatemalas elavatel gruppidel, kes peavad end täielikult maiadeks ning annavad edasi vanu suusõnaliselt õpitud maiade teadmisi.

Otsides materjale maiade kohta, leiab nii ajaloolisi kui ka arheoloogilisi seriaale, filme, raamatuid ja uurimismaterjale. Ometi puudub lihtsasti kättesaadav informatsioon, mis annaks teadmisi suusõnalise pärimuse ning vanade juur-tarkuste kohta. Seda teemat on põhjalikult uurinud vaid Guatemalast pärit teadlane PhD Monica Berger-Gonzalez, kellega tegin juhtumianalüüsi ning kes osales projektis intervjueeritavana. Tema kuus aastat kestnud Maccoc'i projekt Šveitsi ülikooli ja Guatemala kohalike maiade vahel kulmineerus kahe raamatu näol. Teadlane on keskendunud peamiselt maiade tervendusmeetodite ja jätkusuutliku ökoloogilise süsteemi loomisele. Kuna tänapäeva maiade uskumusi ja elustiili laiemalt tutvustavat informatsiooni oli vähe, otsustasin teemat lähemalt uurida.

Maiade kultuuris on suur roll esivanemate hingedel, hingestatud loodusjõududel ning looduslikel pühapaikadel. Minu huvi üheks ajendiks oli kindlasti märgatav sarnasus Lõuna-Ameerika ja Eesti maailmapildi vahel. Valdur Mikita kirjeldab loodusega suhestumist järgmiselt: "Eesti kultuuri iseäralikkus avaldubki selles, et meil on lubatud rääkida rohkemate olenditega kui tsiviliseeritud maailmas kombeks. Kui vananimene räägib siinmail puu või

kiviga, võidakse teda pidada veidi imelikuks, aga mitte hulluks.” (Mikita 2015:47) Sarnaselt Mikita näitele on suhtlemine loodusega maiade igapäevane loomulik käitumine, suhtlemine puu ja kiviga aga pigem lausa kohustuslik. Samuti võib märgata maiade ja eestlaste rahvariidel samu mustreid ning sümboolikat – kaheksakanda. Maiad ise usuvad, et õppides nende veel alles olevast pärimusest, on võimalik elustada ka Euroopa põliskultuuri säilmeid ja tuua juurteadmised tagasi inimesteni.

Arheoloogilised leiud tõendavad aina rohkem, et maiadest ei teata piisavalt. Kuna teist sellesarnast uurimust ei ole, siis loodan oma tööga pakkuda lisainformatsiooni ajaloolistele ja arheoloogilistele filmidele maiadest ning jagada teadmisi moel, millega uus põlvkond on enim harjunud – läbi audiovisuaalse meediumi.

1.2. Uurimistöö sisu

Uurimistöö koosneb maiade tsivilisatsiooni avastamisloo, ajaloo ja kultuuri põhipunktide lühikirjeldusest. Seejärel kirjeldatakse maiade uskumusi, nende arusaama jumalast ning sellega seotud tähtpäevadest, rituaalidest, tseremooniatest ja väärtustest. Tutvustatakse maiade kalendrit ja ajaarvamist ning arusaama surmast. Kirjeldatakse maiade eluviisi ja soorolle, nende tervendusmeetodeid, arusaama haigusest, samuti tutvustatakse nende kolme põhiprintsiipi ning maia õpilase teekonda maia spirituaalseks juhiks saamisel. Maiade üks olulisi tekste on „Popol Vuh“. Selles uurimistöös jagan ka informatsiooni selle raamatu ajaloo ning tähenduse kohta. Erinevad uurimistöö osad on kokku pandud nii artiklite, raamatute kui ka minu enda intervjuude ning välitöö tulemuste põhjal. Kokkuvõttes esitan ülevaate saadud tulemustest ning samuti toon välja kriitilise diskussiooni uurimuse teema üle.

Uurimisprojekti, tänapäeva maiadest kõneleva filmi eesmärk on tutvustada läbi filmimeediumi maiade esivanemate suusõnalist pärimust ja teadmisi ning anda ülevaade tänapäeva maiade uskumustest ja eluviisist. Käesolev töö kirjeldab kogu uurimisprojekti käiku ning selle tulemusi, mis kõik filmis ei kajastu. Teksti roll on tutvustada lähemalt temaatikaid, mida film näitab visuaalselt, kuid mida ei selgitata lahti.

Minu huvi uuritava teema vastu algas sellest, kui lasin maiade astroloogil endale koostada maiade astroloogilise kaardi. Nende kalender ning sodiaagisüsteem on täiesti erinev

läänemaailma omast ning see hämmastas mind oma graafilise esituse ja täpsusega. Otsustasin lähemalt maiade eluviisi kohta uurida ning avastanud, et sellel teemal polegi võimalik leida nii palju infot, kui eeldasin, leidsin, et võiks rakendada enda õpitut filmikoolist ning alustada selleteemalist uurimustööd. Tänu juba olemasolevale kontaktile Guatemala astroloogi ja maiade spirituaalse juhi Markiga sain juurdepääsu maiade kogukondadele, õpetajatele ja tervendajatele.

1.3. Tööprotsessi kirjeldus

2017. aasta sügisest kuni veebruarini 2018 tegin eeltööd. Eeltöö hulka kuulus enese kurssiviimine teemaga, maiateemaliste filmide, raamatute, artiklite ja videote läbitöötamine. Maiade mütoloogia, „Popol Vuh“ mõtestamine ning teadlaste ja uurijate otsimine, kes on teemaga seotud, ning nendega ühenduse võtmine ja küsimuste esitamine. Lisaks teadmiste kogumisele tegin ka filmiks ettevalmistusi, mis kätkes endas Eesti dokumentaalfilmitegijate ja produtsentidega kohtumisi, sponsorite otsimist, Guatemalas kohapealse meeskonna leidmist, filmitehnika broneerimist ning ettevalmistusi, intervjueeritavatega kokkulepete tegemisi, intervjuude ettevalmistusi, tehnika testimist ning üleüldist reisiplaneerimist.

2018. a veebruaris suundusin kuuks ajaks Guatemalasse välitööle. Välitöö oli tiheda ajakavaga ja algas maiade uue aasta tseremoonial osalemisega, mis toimus 20. veebruaril. Samal päeval tegin intervjuu maiade õpetaja Don Rigoberto Itzep Chanchayaciga, kes tutvustas kalendrit, mida maiade teel olija õpib, näitas olulisimat looduslikku pühapaika, kus tseremooniaid tehakse, ning enda isiklikku altarit.

21. veebruaril osalesin maiade kakaotseremoonial ning intervjueerisin tseremooniameistreid Walterit ja tema isa.

22. veebruaril tegin intervjuu inglasest maiade astroloogi Mark Elmyga, kes tutvustas kalendrit ning maiade maailma läbi lääne inimese silmade.

23. veebruaril osalesin maiade saunarituaalil.

24. veebruaril toimus Viljalõikus-festival, kus osalesin maiade tuletseremoonial.

25. veebruaril liikusime Atitlani järve äärest San Marcosest Peteni poole, tehes teel peatuse Sumpango linnakeses, kus toimus maiade kogukonna riitus ühel linnakatusel.

27. veebruaril toimus Tikali külastus ning sealsel maiade tseremoonial osalemine. Samal päeval tegin maiade kahe spirituaalse juhiga intervjuud, kes rääkisid maiade kosmovisioonist, tervendamisest, ravimtaimedest ning maiade kommetest.

28. veebruar – 5. märts toimus 120-kilomeetrine džunglimatk El Miradori ning džunglisüdamikku Nakbe'sse. Džunglis osalesin mitmel maia tseremoonial, tegin intervjuusid ravimtaimede spetsialistidega ning kogusin filmi jaoks looduskaadreid. Plaan oli ka intervjuuerida arheoloogide meeskonda, kes El Miradori uurivad, kuid kahjuks polnud neid sel ajal seal ning saime materjali vaid nende väljakaevamistest ja tööst.

6. märtsil reisisime Floreseat Poptuni, kus asub maiade esivanemate ühing, kes otsustab olulisemaid asju maiade kogukonnas ning pühitseb uusi maiade õpilasi maiade spirituaalseteks juhtideks. Seal tegin 9 vanemaga intervjuu, mitmed neist ka maiade algkeeles – kitšee keeles. 7.–9. märtsil olime tagasi pealinna lähistel Antiguas, kus tegime intervjuu PhD Monica Bergeri ning maiade ravitseja Nana Panchitaga.

Välitööl tegin kokku neliteist intervjuud, millest neli intervjuud toimusid inglise keeles, neli intervjuud hispaania keeles ja kuus kitšee keeles. Hispaania keelsed ja kitšee keelsed intervjuud toimusid tõlgi vahendusel. Iga intervjuu kestis ligikaudu 1–2 tundi. Intervjuud keskendusid tänapäeva maiade uskumustele, traditsioonidele, eluviisile, tervendusmeetoditele ning õpetustele.

Pärast välitööd algas kokkuvõtete tegemine, mis koosnes tulemuste kokkuvõtmisest, materjali vaatamisest ning samuti juhtumianalüüsist PhD Monica Bergeriga, mille teemaks oli “Teadlase pöördumine uuritavasse usku”. See rääkis tema enda maia teekonnale asumisest, olles ise seejuures ühtlasi nii teadlane kui maiade uurija. Samuti kirjeldasin enda müstilisi kogemusi seoses maiade riitustega ning minu enda maailmavaate muutumist maiasid uurides. Selle juhtumianalüüsi ideeks oli ka uuritavast ise distantseeruda ning taotleda sügavamalt objektiivsust teemaga tegelemisel.

Filmi loomisel jagasin maiade uskumused ja teadmised peamiselt viide alagruppi. Esimene alagrupp räägib maiade maailmavaatest ja uskumustest üldiselt. Teine osa räägib nende ravimeetoditest, suhtest loodusega ning tervisest. Kolmas osa käsitleb maiade kolme

põhiprintsiipi ning maiaks õppimise teekonda ning neljas osa tutvustab maiade kalendrit ja kosmovisiooni. Viimane osa keskendub maiade tseremooniatele ning riitustele, erinevatele tähendustele, mida tuli ning ohvriannid endast kujutavad.

2. Ajalooline sissejuhatus

Teadmised maiade tsivilisatsioonist on suhteliselt uued, nende arheoloogiline uurimine aga veelgi napima minevikuga. XIX sajandi alguseni ei kujutanud muististeuurijad ettegi, et maiade tsivilisatsiooni klassikaline periood on kunagi olemas olnud. Hispaanlaste kolmesaja-aastase koloniaalvõimu ajal jäid klassikalise perioodi varemed ja nende seosed muude Mesoameerika kultuuridega peaaegu täielikult tundmatuks.

Maiade teadaolev kronoloogia algab 8000–2000 aastat eKr, mida nimetatakse arhailiseks ajaks. Eelklassikaline periood kestis 1000 aastat eKr kuni 250 aastat pKr. Sel ajal rajati džungli keskmesse keerukaid linnriike koos kanalisatsiooniga, tegeleti agrikultuuriga ning loodi hieroglüüfikirjaga kunsti nii püramiidide peale kui ka nende vahetusse lähedusse. Suurimaid linnu oli El Mirador, mis oli 16 ruutkilomeetri suurune linn. (Bertina 1997:214)

2.1. Varaklassikaline periood

Klassikaline maia tsivilisatsioon oli eeldatavasti üks Mesoameerika arenenumaid. Aastatel 250–900 pKr ehitasid nad üles ühiskonna, kuhu kuulusid keerukas matemaatika, hieroglüüfid ja tosinad linnriigid võimsate püramiid-templitega majesteetlikult troopilistest vihmametsadest esile kerkimas. (Saunders 2007:79) Varaklassikalisel perioodil 250–600 nihkus maia kultuuri tuumikala lõunarannikult ja mägismaalt keskpiirkonda. El Mirador käis alla ja esile kerkisid teised linnad, mille hulgas hieroglüüfidega kaetud steelide ja uute ehitusprojektide põhjal otsustades olid kõige tähtsamad Tikal Kesk-Petenis, Caracol Lääne-Belize'is ja Calakmul Lõuna-Campeches. Jumalatele sarnanevate dünastiliste valitsejate võimu all elavatel maiadel olid võrratud ehitusalased oskused ning rikas ja kaunis kunst, samuti religioosne elu. Maiade tsivilisatsiooni aluseks oli süsteem, mis püüdis poliitilist elu kosmoloogilisse raamistikku seades kujundada maastikke ning kasutada austavalt loodusvarasid. (Foster 2006:345)

2.2. Hilisklassikaline periood

Hilisklassikaline periood 600–900 pKr oli põhjapanevate kultuuriliste ja poliitiliste muutuste aeg. Elanikkond suurenes tohutult ning maia riikide ja ülikute arv kasvas, samuti

arenes kunst. Varasemalt arvukamad hieroglüüftekstid demonstreerivad maiä kirjutajate meisterlikkust ning nende kalendri- ja astronoomiaalaste teadmiste ulatust. Aastal 800 oli maiade piirkonnas arvatavasti 40–60 linna, kui usaldada embleem-hieroglüüfe ja kohanimedid sisaldavaid tiitleid. Arheoloogia andmeil oli linnu veel mitusada. Monumentaalarhitektuuriga maiä linnade rahvaarvuks hinnatakse tavaliselt 3000 – 25 000 inimest, kuid paarikümne kõige võimsama linna ja nende ümbruskonna rahvaarv arvatakse olevat olnud 50 000 – 125 000. Perioodi lõpuks elas Tikalis hinnanguliselt 125 000 inimest ehk kaks korda enam kui varasel klassikalisel perioodil. (Foster 2006:102)

2.3. Kultuuri hääbumine

Sadakonna aasta vältel, ligikaudu aastast 672 alates võib täheldada paljude suurte linnade õitsengut. Jõukus soodustas ehitusbuumi ning luksuskaupade valmistamist. Kõige selle tulemuseks oli ajajärk, mida täitsid poliitilised pinged ja sõjad, kuid samas jõudis kunst ja kultuur sel perioodil maiä tsivilisatsiooni kõrgpunkti. VIII sajandi teisel poolel hakkasid maiade riigid lagunema arvukateks pisiriikideks. Klassikalise perioodi lõppaste oli aastatel 800–1000, mis tõi kaasa kultuuri kokkuvarisemise. Suur osa lõunapoolse madalmaa linnadest jäeti maha ja pärast aastat 909 ei ole keskipiirkonnast teada ühtegi pika ajaarvestuse daatumiga teksti. Enam kui saja aasta vältel hüljati keskipiirkonnas linnu üksteise järel, dünastiad kadusid ajalukku ning valitsejad ei olnud enam jumalate soosingus, nagu nende alamad võisid selgelt näha pöudade ja ikalduste järgi. Varast järelklassikalist perioodi peetakse ajajärguks, kus tolteegid vallutasid maiade piirkonna aastatel 900–1200. Siit peale hakkas maiade kultuur aina hääbuma ning segunema.

Pole teada, miks maiade kultuur kokku varises, kuid on arvukalt teooriaid. Üheks seletuseks on sissetung, teiseks epideemiad, samuti peetakse võimalikuks pöuda, ülerahvastatust, ülestöuse ja riigipöördeid ning söda. Kokkuvarisemine võib olla ka kõigi nende põhjuste koostoime. (Foster 2006:104) Kohapealsed tänapäeva maiad toovad põhjusi seotult nii tulnukate sissetungiga kui ka maiade massiliste enesetapuriitustega, mis pidanuks aitama neil pärast allakäiguperioodi uuesti Maale tulla ning uuesti sündida.

3. Maiade uskumused

3.1. Kukulkan

Esmalt tundsid asteegid Kukulkani *Quetzalcoatl'* i nime all linu ja mao imepärase ühendusena. *Quetzal* on erkroheliste tiibade ja sabasulgedega lind (*Pharomachrus mocinno*), *coatl* aga lõgismadu. Kukulkani on aja jooksul peetud veevaimuks, külluse ja viljakuse jumalaks ja ka tuule eluandva aspekti jumalaks. Järelklassikalises Kesk-Mehhikos tunti teda kui preestrite ja kaupmeeste jumala ja valitsejate kaitsjana. Maosümboolika on tähtis ning sellel on paralleele hindu *k'ulthanlini* esoteeriliste salateadmistega, mida tuntakse enam kundalinina, seitset tšakrat ja keha energiakeskust kasutava jooga ja meditatsioonisüsteemina. Ka maiad on keha seitsmest jõukeskusest teadlikud, uskudes, et enda kehasse saab tõmmata nii Maa kui ka kosmose energiat. (Benedict 2010:185)

Kukulkan sümboliseerib kotka ja mao ristandit. Sulismadu, milles kotkas sümboliseerib taevast püha vaimu, ning madu tuld, mille koosmõjul saavutatakse jumalikkuse aste. (Tovar, Licea 1998) Maiade sulismadu võib võrrelda Aasia kundalini energia ideega, kus kundalini madu tõuseb mööda selgroogu üles, tõstes inimese teadlikkuse uuele tasandile. Maiade jumalus sümboliseerib seega transformatiivset teekonda, kus läbi armastusenergia vabanevad madalamatest ihadest ning tõustakse jumalikule tasandile. (Weor 1973:28)

Maiade usund on polüteistlik animism: jumalate hierarhiline panteon, mis peegeldab ühiskonna sotsiaalset ülesehitust. Panteoni tipus on Kukulkan. Algseid ettekuulutajaid, kes moodustasid elitaarse preesterkonna, nimetati *Chilamideks*, tiitel *Balam* lisati epiteedile, mis tähendas jaaguari. Usuti, et jaaguar suudab rännata vaimsuse eri tasandil, nagu ka füüsilisel päeva ja öö vahel. Kõik elav seostus päevaga, vaimude ja esivanemate maailm ööga. Tiitlit *Balam* ei kandnud ainult preestrid, vaid ka kuningad ja teised valitseva klassi liikmed. (Benedict 2010:190)

3.2. Osa tervikust

Maiade tervitus on "*In Iak'ch*" ehk "Olen teine sina". Maiad käsitlevad peamiselt üksikisiku rolli ühiskonnas. Seetõttu on ühtsuse ideaal üks nende põhiväärtusi. Maia ühiskonnas allub üksikisik ja individuaalsus kogukonnale, isiklikud huvid taanduvad ühise heaolu ees. Ühiskond ei ole rühm iseseisvaid indiviide, vaid pigem üksteisest sõltuvad osakesed. Maiade jaoks hõlmab arusaam kogukonnast kõike loodut: vaadeldava universumi ja ümbritseva keskkonna iga vorm on asendamatu osa tervikust. 2012. aastale järgneva *katuni*'i ajal usutakse, et inimkond hakkab tagasi saama teadmisi, mille jumalad ära võtsid, ja protsessi käigus liigutakse valguse ja kosmilise teadvuse poole. 2012. aastale eelnenud *baktuni* peetakse kui suure unustamise ajastuks, mille jooksul ökoloogia ja kliima muutuste tõttu oluliselt halvenes meie suhe loodusega. (Benedick 2010:190)

3.3. Maiade sodiaagisüsteem

Maiade uskumusi välitööl uurides mõistsin, et nende teadmised kosmovisioonist on põimitud läbi nende igapäevastest tegemistest, rituaalidest ja tseremooniatest. Maiadel on 20 peamist energiat *Nawali*, mida nad igal tseremoonial kutsuvad üles ning toovad neile ande ning jagavad tänu. *Nawal* tähendab sodiaagimärki, mida maiadel on 20 tükki. *Nawalid* on järgmised: Pilliroog, Tarkus, Päike, Öö, Ahv, Teekond, Tuul, Jaaguar, Krokodill, Madu, Seeme, Torm, Transformatsioon, Täht, Maa, Kiviklibu, Koer, Kotkas, Hirv, Ohverdus. Andideks on peamiselt erinevad magusad toidud (eriti suhkur), värvilised küünlad, mille värvidel on kõigil erinev tähendus, samuti lõng ning erinevad vaigud, lilled, taimed ja viirukid. Küünalde värvid on sinine ehk taevas – maskuliinne energia, roheline ehk loodus – feminiinne energia, kollane ehk tõusev päike, punane ehk loojuv päike, valge sümboliseerib pühadust ja puhtust ja must tähistab tervenemist – kontakti vaimudemaailmaga. Üks *nawal* jaotub 13 erinevaks osaks, mida kõiki eraldi tseremoonial tänatakse. Iga inimene, kes sünnib, saab kaasa ühe numbriga ühest kolmeteistkümnest ning ühe *nawali*, mis maia ühiskonnas määrab ära tema rolli ja omadused. Igal *Tzolkini* kalendri päeval on oma *nawal* ning number,

mille järgi iga päev kannab kindlat energiat ning sellel päeval sündinud inimene kannab sama energiat, mil ta sündis, kogu oma elu. *Tzolkin*i kalendrist tuleb põhjalikumalt juttu järgmises peatükis. Need kakskümmend erinevat vaimu ning lisaks nelja erineva ilmakaare vaimud on tseremoonial kohal ning annavad läbi tule tervendajatele ja tseremoonial osalejatele vastuseid nende küsimustele või palvetele. Tseremooniaid korraldatakse enamasti tänamise eesmärgil, samuti selleks, et paluda head viljasaaki, tervist või et lasta lahti ebavajalikust energiast. Tseremooniad toimuvad ka matuste, abielude ja laste sündide puhul. Tseremooniaid viiakse läbi nii üksi kui ka suure rahvahulgaga, kui on tegemist mõne maiade festivali või tähtpäevaga. Isiklikult kogesin Guatemalas kahte olulist tähtpäeva, millest üks oli maiade uus aasta, mis on veebruari lõpus, ning teine Viljalõikuse festival, samuti veebruari lõpus, kus tänatakse saagi eest ning palutakse uuelt aastalt head saaki.

3.4. Vaimolendid

Maiad suhtlevad peamiselt erinevate vaimude ja loodusjõududega (õhk, tuli, maa, vesi) läbi unetasandi, mida kutsutakse astraaltasandiks. Maiade õpilased ja õpetajad, kes on neid tehnikaid läbi teinud, omavad teavet, kuidas läbi meditatsiooni ja transi vaimudega suhelda ning neid ka tseremooniatele kutsuda. Vaimolendid annavad tervendajatele teada, mis on haiguse põhjuseks ja milliseid meetodeid ja taimi peab kasutama, et haige terveks saaks. Erinevatest intervjuudest selgus, et astraaltasandil, mida maiad kasutavad kui universaalset raamatukogu, kus kõik informatsioon olemas, kohtuvad nad õpetajatega, kellelt saavad infot, milliseid pühapaiku tuleks korrastada ja puhastada, koristada nii energeetiliselt kui ka füüsiliselt. Samuti toimub maiade õppes osa tööst astraaltasandil, kus õpilased saavad teavet, kuhu nad peavad üles ärjanuna minema tseremooniat läbi viima.

3.5. Maiade kolm põhiprintsiipi

Maiadel on kolm põhiprintsiipi: kooseksisteerimine, harmoonia ja austus, mis loovad üheskoos tasakaalu. Kooseksisteerimise näitena toodi intervjuus välja, et kui inimene jääb haigeks ning talle minnakse ravimtaime korjama, siis esmalt palutakse taimelt luba ja tervendust, seejärel valmistatakse taimest ravim ning õnnistatakse seda ja lõpuks, kui haige

seda tarvitab, siis ta terveneb, sest ta organism tunneb ära taimes oleva vibratsiooni ja selle mälestuse tõttu soovib ka organism tagasi õigesse vibratsiooni saada. Kui aga keegi läheks metsa ravimtaime järele ning korjaks ära kõik seda liiki taimed ega jätaks ühtegi alles, nii et see taim ei saaks end enam taastada, siis see on vastand koeksisteerimisele. Seega koeksisteerimine tähendab maiade jaoks erinevate eluvormidega arvestamist.

Intervjueritav selgitab, et teine printsiip – harmoonia – on alati kõigepealt meis endis vaja leida ja alles siis saame seda väljapoole peegeldada ja harmooniat enda ümber luua.

Harmoonia on siis, kui inimene on leidnud oma õige rolli ning ei soovi olla keegi muu kui tema ise, mõistes täielikult enda erilisust ja täiuslikkust just seesugusena, nagu ta on. Kolmas printsiip on austus, mis tähendab, et kellelegi ei anta hinnanguid ega lahterdada mõnda olukorda või inimest heaks ja teist halvaks. Kõike must-valgeks jagades kaotab inimene arusaama tervikust ja eraldab end muust maailmast. Eraldus on aga maiade jaoks illusoorne, kuna me kõik oleme osa ühest energiast.

3.6. Muusikainstrumendid tseremooniatel

Maiadel on ka traditsiooniline muusika, milles kasutatakse enda tehtud instrumente: trumm on tehtud kilpkonna kilbist ning paljud instrumendid on voolitud savist ning matkivad erinevate loomade häält. Maiade tseremoonial kasutatakse neid instrumente kutsumaks välja erinevaid vaime. Õhuvaimet kutsutakse linnuhelidega, maavaimet trummidega, veevaimet vee häält imiteeriva toruga ning tulevaimet jaaguari häält tegeva savist pilliga.

4. Maiade kalender ja ajaarvamine

Maia kalendrisüsteemi tekkimise osas ei valitse üksmeelt, kuid igal juhul olid selle põhikomponendid terves Mesoameerikas levinud. Kalendri tekkeae pole teada, aga vähemalt mingil kujul oli see ilmselt kasutusel juba varasel eelklassikalisel perioodil, kui pidada silmas, et sel ajal ehtasid maiad Nakbes niinimetatud päikeseobservatooriume ja et 500 aastat eKr lõigati Oaxacas juba päevanimedid kivisse. Maiad panid daatumeid kirja raidkirjas või maalitud teksti kujul avalikele hoonetele ja keraamilistele nõudele, voldikraamatutesse või koodeksitesse. Muistsed kirjutajad astusid kaugemale üle oma eluea piiride, tähendades üles daatumeid ja sündmusi, mis ulatusid müütilisse minevikku ja kaugemale tulevikku. Ka maiade päikesekalender oli täpsem kui Juliuse kalender. (Foster 2006:350)

Muistsete maiade maailmas oli kogu elu läbi põimunud kosmoloogiliste uskumustega, mis pakkusid igale maiale ühtse maailmavaate ja eetose. Kosmoloogia ja kunst võimaldasid maiadel kontseptualiseerida kosmose struktuuri, jumalate olemuse, loomisloo, püha linna tähenduse, elu püsivuse, võidu surma üle, ülikute ja kuningate rolli ning rituaalide eesmärgi. Kui Läänes on tavaks maist elu sakraalsfäärist lahus hoida, siis Mesoameerika mõttemaailmas oli inimolendite materiaalne igapäevaelu lahutamatult seotud jumalate, vaimude ja esivanemate üleloomuliku maailmaga. (Saunders 2007:233)

4.1. Vertikaalne ja horisontaalne ruumimudel

Universumi kontseptualiseerimisega löid maiad horisontaalseks ja vertikaalseks ruumiks korraldatud ruumimudeli. Vertikaalne ruum jagunes kolmeks: ülailm, keskilm ja allilm. Horisontaalne ruum jagunes keskteljest lähtudes neljaks veerandiks: nelja põhiilmakaare järgi orienteeritud keskilma veeranditeks, mida valitsevad Pawahtuni jumalad. Neli põhiilmakaart ja keskilma kesktelg on seotud kindlate värvide, puude ja lindudega. Ida oli tõusva päikese kaar ning seda peeti esmaseks ilmakaareks. Idale vastas punane värv. Lääs oli loojuva päikese ja allilma kaar, millele vastas must värv. Põhja peeti esivanemate ja surma kaareks. Põhjale vastas valge värv. Lõunat peeti päikese paremaks käeks ja selle värv oli kollane. Keskmes asus maailmatelg, millele vastas roheline värv. (Saunders 2007:235)

Horisontaalse ruumi kontseptualiseerimine viisristina – neljaosaline maailm ja selle kese – oli maiade kosmoloogia põhimotiiv. Universumi kesktelge ehk maailmatelge kujutati suure kapokipuuna. Maailmapuu okstel istus taevane lind, kellele maiad andsid nimeks Itzam-Ye.

Ülailm koosneb ruumist, milles Päike ja tähtkujud üle taeva liiguvad. Maiad jagasid ülailma 13 tasandiks. Keskilmast lahkuvad surnud liikused mööda helendavat Linnuteed. Allilmas on 9 tasandit, Xibalba nime kandev allilm kannab endas loovat jõudu ja on veerohke.

Keskilm on tavaline füüsiline reaalsus. Kui ülailm ja allilm on tajutavad transiseisundis, unetasandil või meditatsiooni sisenedes, siis keskilma kogeme igapäevases elus. Keskilmas inspireerusid maiad mägedest ja koobastest, luues arhitektuuri nende omaduste järgi. (Saunders, 2006:347) Koopad sümboliseerivad maiade jaoks inimese siseilma ning mäed kõrgeenenud teadvusseisundit.

4.2. Maiade numbrisüsteem

Loendamist abstraherides võtsid maiad arvesse kogu inimkeha. Lisaks viiele sõrmele mõlemal käel arvestasid maiad ka 10 varbaga, mis ühendasid iga inimest maaga. Kui meie kasutame kümnendsüsteemi, mille aluseks on arv 10, siis maiadel on kasutusel kahekümnendsüsteem, mille aluseks on 20. (Saunders 2006:347) Nende süsteemis on ka 20 *nawali* ehk meie mõistes sodiaagimärki.

Maia kalendri arvude loomise süsteemi aluseks on loodus, täpsemal inimkeha. Põhisümboliteks on merikarpi, punkti ja keppi meenutavad sümbolid. Merikarbi kujutis tähendab nulli, maiade jaoks lõpmatust. Punkt number ühte ning kepp number viit. Maiad võtsid kasutusele nulli, leiutasid aja mõõtmise ja arvestamise meetodeid ning jälgisid taevakehade liikumist. (Foster 2006:347) Maiade jaoks on pühad numbrid 4, 13 ja 20. Neli tähistab nelja ilmakaart, 13 püramiidi, millest number 7 on püramiidi tipp, ning 20 tähistab kõiki *nawale*.

4.3. Kalendrid

Maiade sõna *kin* tähistab päeva ja on maija keeles ajamõistele lähim sõna. *Tun* ehk aasta on esimese kalendri nimi, mis oli ilmselt olemas juba alates 6. sajandist eKr. *Tun*'is on 18 kuud= *winali*, mis sisaldavad 20 *kin*'i ehk päeva. Päikesekalendrit nimetatakse *Haab*. Selles on kaheksateist 20-päevast kuud, moodustades 360-päevase tsükli, tuntud kui *tun*. Saamaks kokku 365 päeva, lisasid maijad eelnevale viis õnnetut päeva (*wayeb*).

Wayeb ehk viis nimetatud päeva on maijade jaoks lühike kuid ohtlik ajalõik, kus avanevad väravad surelike ilma ja allilma vahel ning miski ei takista sel ajal kurje jumalusi häda ja õnnetusi põhjustamast.

Paralleelselt päikesekalendri vahele lisatuna kulgeb 260 päevast koosnev religioosne kalender ehk *Tzolkin*, jaotatuna kahekümneks 13-päevaseks "nädalaks". Neist "nädalatest" seostus igaüks kindla jumaluse või jumalustega ning igal päeval oli oma energia. Maiadel moodustus kahest samaaegselt kulgevast kalendrist 52-aastane kalendriring.

Üks *tun* ja *wayeb* on üheskoos *Haab*. *Haab* on pigem rahvakalender ja oma olemuselt ilmalik, *tzolkin* on püha kalender. Arvul 20 on sama hieroglüüf, mis Kuul ning sellega on seotud looduspõudude *nawalide* 20 energialiiki, mis mõjutavad *tzolkini* päevade erilist iseloomu. 260- päevane periood 20 korda 13 on aeg mille jooksul kasvab ja küpseb mägimais. Samuti on see umbes 9-kuulise raseduse pikkune. Seega on *Tzolkini* kalender bioloogilise avanemise tsükkel, teatud sorti vaimne tiinus ja sünd, mis läbivad Maa ja selle teadvusega eluvormid. Ringkalender koosneb *haabist* ja *tzolkinist* ning moodustab uue 52 aasta pikkuse tsükli.

Kokkuvõtvalt on *Tunis* kaheksateist 20-päevast kuud, mis moodustab ebamäärase 360-päevase randaasta. *Haab* on 365-päevane päikeseaasta, mis on jagatud kaheksateistkümneks 20-päevaseks *tuni*-kuuks, millele lisandub lühike 5-päevane kuu nimega *wayeb*. *Tzolkin* on 13 korda 20-päevane tsükkel, mis annab kogutsükli pikkuseks 260 päeva. Ringkalender on *haabi* ja *tzolkini* kombinatsioon, mille kogupikkus on 18 980 päeva ehk 52 aastat. Pikk kalender ehk suur tsükkel sisaldab 13 *baktuni* mis on 5126 aastane tsükkel, eelmine tsükkel lõppes 21. detsembril 2012. Lisaks sellele oli maiadel veel kalender *tun-uc*, mis põhines kuufaasidel ja -tsükliel. (Benedick 2010:79)

4.4. Surma ja aja mõiste

Maiade kalendrisüsteemis on tsüklilisel ja lineaarsel ajal oluline suhe. Tsükliline aeg oli nende jaoks hetki ja määratud ajastuid kooshoidev tegelikkus. Hetki mõõtsid nad inimelu kestuses, ajastuid planeetide ja tähtede liikumise põhjal. Neid vaadeldi palja silmaga, mõõtes ja talletades järkjärgulisi muutusi, millega inimelu pidi parimal juhul sünkroonis olema. Lineaarne aeg oli nende funktsionaalne aeg, mida liigendasid maaharimistööd ja mida kasutati valitseja valitsemisaja, reise pikkuse ja enda eluaja mõõtmiseks. Lineaarset aega aga peeti meeletuteks, näitena võiks tuua mõtte, et kui ring on piisavalt suur, saab väikest osa sellest pidada sirgeks.

Nõnda oli aeg, inimeste ja kogukonna saatus maiade kujutelmades tsükliline – see oli kontiinum, kus segunesid müütilised ja reaalsed sündmused. (Benedick 2010:75)

Intervjuudest selgus, et surma nähakse kui transformatsiooni, kus energia lihtsalt muundub teistsuguseks vormiks. Nad ei välista järgnevat elusid ega reinkarnatsiooni. Kuna maia tervendajate astraaltasand ehk unetasand on sama reaalne kui füüsiline tegelikkus, siis teavad nad, et isegi kohtades, kus füüsilist keha ei ole, säilib teadlikkus, kui see on selle tasemeni arendatud ja treenitud.

5. Maiade eluviis ja soorollid

Guatemala hõimu maiad on kõik väga traditsioonilised. Kohapealsetes küldes on igapäevaselt kasutusel rahvariided. Rahvariided on väga värvilised ning täis mustreid, millesse on tikitud maiade mütoloogilised lood. Naised kannavad erinevat värvi paelu enda juustes, mis märgistavad, mis ühiskondlikku staatust nad omavad – kas nad on emad, abielus või vallalised. Küldes on väga traditsioonilised soorollid, mehed käivad põllul tööl ja naised tegelevad kodus lastega, toiduvalmistamise, koristamise ja käsitööga. Mitu põlvkonda elab sama katuse all. Linnades on soorollid veidi enam muutunud, kuid üldjoontes on jäänud traditsioonide juurde.

Kui maia naine hakkab sünnitama, siis minnakse sauna, mida maiad nimetavad *tuj* või *temascal*. See saun on väga niiske ning ämmaemand puhub rasedale üska kuuma õhku, enne kui laps sündima hakkab, mis aitab valu vaigistada. Sündi toetatakse ka mitmesuguste ravimtaimeleotiste, taimeteed ning -auruga.

Maia kodud, mida välitööl külastasin, olid enamasti muldpõrandaga; kõigis oli aed, kus kasvatati maisi, paprikat, tomateid ja muid köögivilju, samuti olid seal kas kitsed või lehmad, kellelt saadi piima. Peamine toit tuleb perre nende enda kasvatatud toidust ning loomadelt. Paljudes maia küldes pole meestel muud tööd peale põllul käimise, mistõttu on paljud maia hooned poolikud, katkiste katuste või puudulike vannitubadega. Ometi ei ole kohapeal tunda viletsust ega häda, kogukond toetab kõiki selle liikmeid, et kõik saaks söönuks ning üheskoos püütakse olemasolevate vahenditega ära teha vajalikud remonditööd.

Maia pered on mitmelapselised ning enamasti minnakse mehele noores eas. Katoliku religioonist läbiimbununa on abiellumine norm ning ka lapsed ristitakse kohe pärast sündi. Paljud intervjuueeritavad olid ka ise sündinud perekonda, kes olid katoliiklikud, ning olid ristitud, kuid vanemas eas avastasid enda jaoks maiade vana usu. Maiade vanema usu teadmised tulevad kas kohalikelt päevahoidjatelt või kutsutakse inimene läbi unetasandi maiade vanu teadmisi õppima.

Intervjuudest selgus, et kuigi maiade hõim kasutab maiade vana sümboolikat ja kannab rahvariideid, siis enamik neist siiski maiade vanu kombeid ei tunne ning maiade tseremooniaid ja vanu uskumusi pigemini põlgab, kuna seda seostatakse nõidade ja ebausuga.

6. Maiade tervendusmeetodid

Maiade sõnastikus pole sõna "haigus", nad nimetavad seda "tasakaalutuseks". Inimese tavaolek peaks olema tasakaal, mis tähendab, et keha, vaim, meel ja emotsioonid on kõik tasakaalus. Tasakaalutus tekib, kui mõni neist on tasakaalust väljas. Maiad leiavad, et iga inimese kohus on enda keha, vaimu, meelt ja emotsioone valitseda ja tasakaalus hoida, sest ainult nii saab inimene olla ühiskonna jaoks vajalik osake. Kui Lääne meditsiinis nähakse inimese keha kui materiat, rakku, hormoonilist keemilist kooslust, siis maiad näevad peamiselt energia aspekti.

6.1. Päevahoidjad, tervendajad

Maiade spirituaalseid juhte ehk tervendajaid nimetatakse päevahoidjateks, mehi *Tata*'ks ja naisi *Nana*'ks. Need õpetatud tervendajad oskavad suhelda vaimolenditega, meditatsiooni ja unetasandi kaudu ammutada informatsiooni ning anda inimestele nõu. Intervjuudest selgus, et nad ei pea end ise arstideks või tervendajateks, vaid pigem vahendajateks ja ühendajateks. Kes vahendavad looduse sõnumit inimesele, et ta saaks end ise selle nõu abil terveks ravida. Nad rõhutavad, et haigust saab inimene ainult ise ravida, sest haigus ei tule väljastpoolt, vaid on seotud alati inimese enda käitumise või mõttemustritega.

Seega on maiade mõtteviisis taimed ja päevahoidjad lihtsalt instrumendid inimese käes, et end ise terveks ravida. Intervjuust maiade uurijaga selgus, et paljud maia tervendajad on suutnud aidata vähihaigeid. Haigustele on leitud kas leevendust või siis on nii inimesi kui ka loomi terveks ravitud erinevatest viirushaigustest, millele tänapäeva meditsiin pole ravimit leidnud. Ometi ei ole nendel haigustel nende sõnutsi ühest ravimit, sest iga inimese haigusse suhtutakse individuaalselt ning see oleneb nende tähemärgist, olukordadest, mis on elus läbi elatud, suhetest lähedastesse, sõpradesse ning töösse. Loomade ravimisega on teisiti: tervendajad suutsid linnugripi peatada ning nende loodud ravimiga tehtud test 100 kana peal tõestas antud taimeseegu tõhusust.

6.2. Maiade päevahoidja õpe

Maiade õpetajad valivad ise endale õpilased ning enamasti on see, mida õpetatakse, seotud iga inimese individuaalse *Nawali* ja numbriga. Mõni keskendub ravimtaimede tundmisele ja taimravile, mõni hoopis energeetilisele massaažile või vaimolendite ja elementidega suhtlemisele. Kõik õpilased peavad läbi tegema 20 tseremooniat üksi, lisaks veel treeningtseremooniaid, mida on kokku vastavalt õpilasele umbes 60.

Õpe jaguneb kolmeks erinevaks õppetaseks. Esimeses faasis jagatakse informatsiooni, mida maia õpilane võib jagada kõigiga. Teises faasis teadmisi, mida maia õpilane võib jagada ainult teiste maia õpilastega ja kolmandas faasis saadakse teadmised unetasandil ja neid ei tohi maia õpilane jagada kellegagi. Intervjuudest selgus, et maia õpilased kasutavad mediteerimiseks bara abi. Bara on maiade püha punase maisi terad.

Kaks intervjuueritavat kirjeldasid üksikasjalikumalt enda maia õppe teekonda ning intervjuust selgus, et kogu õppeprotsessi jooksul neile väga palju infot ei jagatud, õpilane pidi läbi viima erinevaid tseremooniaid, reisima Guatemala erinevatesse pühapaikadesse ning läbi tegema riitusi, mille tähendusest nad ise aru ei saanud. Alles siis, kui testimise periood oli lõpule jõudnud, alustati õpilasele info jagamisega, mida üks või teine sümbol tähendab ning miks midagi kindlas järjekorras tehakse.

7. „Popol Vuh“

Kõige olulisem ja mõjukaim maiade allikas, mis oli Hispaania kolonisatsiooniperioodil kirja pandud, on "Popol Vuh" ehk "Nõupidamiste raamat". See avastati 18. sajandil Guatemala mägismaalt kitšee maiade juurest ja tõlgiti hispaania keelde. Selle kolm peateemat on maailma loomine, eepiline lugu kangelaskaksikutest ja kitšee dünastiate lätted.

"Popol Vuh" kõneleb kolmest varasemast loomisest – nimelt loomade, mudast inimeste ja puust inimeste loomisest, millest kõik lõpevad kaosega. Siis aga järgnevad seiklused, mille keskmes on jumalikud kaksikud, tuntud kui Hunahpu ja Xbalanque. Nood on tegelased, kes võidavad võimsas pallimängus Xibalba allmaailma valitsejaid ja tõusevad üles, muutudes Päikeseks ja Kuuks. See omakorda viib neljanda ja viimase loomiseni, mille puhul jumalad vormivad inimesed maisist – nende inimeste näol on tegu kitšee nelja suguvõsa asutajaga. Kuigi „Popol Vuh“ on varajasse koloniaalperioodi kuuluv allikas, arvab enamik uurijaid, et see sisaldab palju vanemaid maiade uskumusi, mis pärinevad võib-olla isegi varajasest klassikalisest perioodist. (Saunders 2007:80)

Esimene osa, mis algab maailma loomisega, on dialoog jumal Tepeu, kelle nimi tähendab "taeva süda", ja jumal K'ucumatz'i vahel, kes esineb roheliste ja siniste sulgedega kaetud maona. Teine osa algab varaste kaksikute loost, kes ei suuda allilma isandaid üle trumbata, pärast neid aga tulevad kangelaskaksikud, kes suudavad võita allilma isandad. Esmased kaksikud Hun Hunaphu ja Vuqub Hunaphu suutsid pallimängus küll võita, kuid ülejäänud testides nad põrusid ja nende kolbad riputati trofeena puu otsa. Hiljem läks puu juurde vilju imetlema neitsi Ixquic, kellele üks kolpadest pihku sülitas ja sellest jäi neitsi rasedaks. Ixquic sünnitaski kangelaskaksikud, kes tegid läbi sarnase teekonna nagu eelnevad kaksikud, ainult seekord edukalt. (Foster 2006:262)

„Popol Vuh“ sisu lahti mõtestades tõuseb esikohale spirituaalne teekond, kus peategelastele pakutakse võimalust muutuseks. Pallimäng „Popol Vuhis“ on metafoor viitamaks elule kui mängule, kus palli enda kätte saades on võimalus hingel tagasi pöörduda enda algoleku juurde. Väärtused on selles mängus vahendid, mida pallimänguks kasutatakse. Kõik, mis takistab mängijal palli liigutamist, on pahed nagu viha, laiskus ja uhkus. Allilma isandad Xibalba on inimese enda sisedefektid, millel on kuus maja: pimeduse maja, teravate

nugade maja, külma maja, tiigrite maja ning nahkhiirte maja. Need tähistavad inimese erinevaid pahesid, mille kangelaskaksikud kavaluse ja looduse abiga ületavad. (Tovar Lincea 1998:4)

„Popol Vuh“ müüt selgitab, et jumalad võtsid tagasi üüratu osa algselt inimestele antud teadmistest, et kaitsta oma staatust ja eristada inimkonda jumalikust seisusest. See tähendab, et kõikidel inimestel on puudusi ja vaid üksikud valgustatud ei ole sel moel piiratud. (Benedick 2010:156)

8. Kokkuvõte

8.1. Ülevaade tulemustest

Tulemustest selgus, et tänapäeva maiad, keda uurisin, on Guatemala aladel elavad inimesed, kes järgivad maiade traditsioone ning austavad maiade kolme põhimõtet: harmoonia, koostöö ja austus kõige elava vastu. Intervjuudest selgus, et paljud neist maiade vanade kommete edasikandjatest ei pea maia uskumusi religiooniks, vaid eluviisiks. Selle eluviisi hulka kuulub maiade kalendri *Tzolkini* järgi elamine, kus igal päeval on kindel energia ning number, mis annab kalendritundjatele märku, mida mingil päeval tegema peaks, kellele austust avaldama, mis töö on selle päeva energiaga kooskõlas. Samuti tehakse kalendri järgi kindlaks, mis on inimese roll ühiskonnas ja millise energia või vastassugupoolega ta sobib. Lisaks kalendri järgi elamisele peavad nad väga lugu loodusest ning temaga kooskõlas elamisest. Enamik neist kasvatab enda toidu ise ning teeb tänuriitusi nii saagikasvatamisele kui ka ilmakaarte vaimudele ning esivanematele.

Maiade elustiili juurde kuulub enda tasakaalus hoidmine meditatsiooni praktikate abil, ravimtaimede kasutamise ning loodusega kooskõlas elamise teel. Maiade päevahoidjad, kellega peamiselt intervjuusid tegin, selgitasid maiade kosmoloogiat ja kalendrit, mida on lähemalt selgitatud 4. peatükis „Maiade kalender ja ajaarvamine“. Samuti selgitasid nad arusaama haigusest, tervendusmeetoditest ja tseremooniast, mida tutvustavad lähemalt peatükid 3 „Maiade uskumused“ ja 6 „Maiade tervendusmeetodid“.

Maiade “jumal” *Quetzalcoatl*, Kukulklan on valgustunud olend, kes oma tarkustega näitab teed valgustumiseni. Maiade jaoks ei ole oluline, millist teed inimene käib (budism, kristlus, hinduism), peasi, et see tee oleks valgustumise ja harmoonia poole liikuv. Maiad ise katoliikluse vastased pole, kuid arvavad, et nende maa inimestele oleks kõige toetavam usk maiade usk. Seega igal kohal on oma lugu ja jumalus, kes aitab neil maailma ning ennast mõista.

Kohaliku katoliku kiriku ja maiade loodususu vahel on erimeelsused, mistõttu suur osa maia rahvastikust, peamiselt kreoolid väldivad vanade uskumuste järgijaid maiasid ja kõike nendega seonduvat. Maiade tuletseremooniad on enamasti väikesed, üle 30 inimese

riitusel ei osale. See pole piirang, vaid pigem on tegemist huvipuuduse või kartusega halvakspanu ees.

Erinevad intervjueeritavad keskendusid erinevatele elementidele, mis on maiade eluviisis olulisel kohal: kosmovisioon, ravimtaimed ja tervendamine, maiade ettekuulutused, maiade usk ja jumal, maiade soorollid ja suhted, maiade kogukond ja tähtpäevad, maiade tseremooniad, usk esivanemate hingedesse ja loodusvaimudesse ning maiade traditsiooni organiseeritus ja tulevikuplaanid. Igal temal neist võiks kirjutada eraldi magistritöö. Minu eesmärk aga oli tutvustada lühidalt, kes on tänapäeva maiad, millised on nende uskumused ja eluviis, seega olen selles uurimistöös võtnud kokku tulemused ning esitanud ülevaate sellest, mida isiklikult välitöödel kogesin ning intervjuudest kuulsin. Leian, et selle teemaga tegelemiseks oli filmimeediumi kasutamine hädavajalik, sest maiade tseremooniad on niivõrd rikkaliku sümbolika, helide ja värvide mänguga, et neid pelgalt kirjeldades oleks olnud võimatu anda edasi seal toimuvat.

8.2. Tulemuste kriitiline diskussioon

Kuna intervjueeritavad olid nii Lääne maailmast pärit inimesed, kes maiade traditsioone viljelevad, kui ka kohalikud – nii noored kui vanad ning erinevates rollides maia kogukonna liikmed, siis erinevaid arvamusi ja nägemusi maiade maailma kohta on palju. Tänu sarnastele küsimustele ja vastustele võib kõiki tulemusi vaadeldes kokku panna ühtse loo, kes tänapäeva maiad on ning missugused on nende uskumused ja eluviis. Suurem osa kogutud informatsioonist on ühesugune, erinevusi täheldasin vaid detailides. Näiteks küünalde värvi või küünalde tähenduste seletustes olid väikesed erinevused, aga see võib olla ka seetõttu, et on õpitud erinevaid maia õpetusliine.

Välitöö tulemused on kogutud tseremooniate ja riitustel osalemise käigus, 14 süvaintervjuu tegemisel ning maiade teemaliste materjalidega tutvumisel. Kasutasin palju erinevaid allikaid, et seada kokku adekvaatne pilt. Mõnes raamatus mainitud info tseremooniate kohta oli vastuolus intervjueeritavate infoga, enamasti puudutas see vereohvrite teemat. Kui maiasid tuntakse kirjanduse ja filmimaastiku tõttu vereohvrite kaudu, siis kohapealsed maiad eitavad seda ning ütlesid, et vereohvrid tõid maiade maale tolteegid ning maiad polnud vereohvritega üldse seotud. Intervjuudes väitsid maiad, et nad kannavad

vanu suusõnaliselt edasi antud pärimust ja teadmisi, mida nad on õppinud vanematelt maiadelt või unetasandil. Enamikku nende väidetest unetasandi ja õpetuste kohta pole võimalik tõestada, ometi on PhD Berger suutnud teha teaduslikke katseid, tõestamaks, et maiade tervendusmeetodid on tõhusad. Käesoleva uurimistöö eesmärk oli kirjeldada tänapäeva maiade uskumusi ja elustiili ning ei pretendeeri nende jagatud informatsiooni õigsusesse.

Kuna tseremooniatel kogetu oli müstilist laadi ning minu objektiivsus seetõttu kõikum, tegin pärast välitööd lisaks juhtumianalüüsi “Teadlase pöördumine uuritavasse usku”. Uurimus kirjeldab maiasid uuriva teadlase pöördumist ning minu enda müstilisi kogemusi seoses maiade tseremooniatega ning samuti pöördumise algeid. Kahte sarnast juhtumit uurides võib märgata, et toimuvad sarnased psüühilised protsessid. Kuigi maiadel puudub oma usu kirik ning riiklik organisatsioon, kutsuvad maiade vanemad mõlemat uurijat maiade teekonda alustama. Maiade kirikuks on pühapaigad, mis asuvad looduses. Uuritavat kutsutakse läbi unenägude tõlgendamise, kus kinnitatakse uuritava sealoleku õigeaegsust ja vajadust edasi õppida. Välitööl kogesin samuti maia õpetaja kutset hakata maia õpilaseks. Mulle kingiti maia õpetaja poolt kotike punase maisi ehk *bara* ja kakaoubadega, mida igal tseremoonial ja õppetasel täidetakse, kuni kotike saab täis ja õpilane saab loa olla maiade preester.

Mõlemal juhul kogesid uurijad (PdH Berger ja siinse töö autor) müstilisi kogemusi ning olid tunnistajaks maiade õpetajate üleloomulikele võimetele, mis sisendasid usaldust maiade õpetuste tulemuslikkusesse. Kuna peamine uuritav on teadlane, kes analüüsib juhtunut nii teadlase kui ka maiade preestrinnana, on temapoolsed vastused väga avameelsed ja läbi analüüsitud. Juhtum annab kinnitust, et teadlane on uuritava objektiga väga lähedases seoses ning kogeb nii inimlikku lähedust kui mõistmist. Kuna teadlasel tekib võimalus õppida ja kuulata ilma eelarvamusteta uut kontseptsiooni elust, on võimalus pöördumisele suur.

Teadlase motivatsioon pöörduda oli peamiselt eneseareng, teadmised ja elu mõtestamise vajadus. Juhtumi tulemused viitavad nii aeglasele kui ka kiirele pöördumisele, mille motiivid on intellektuaalsed ja müstilised. Peamine pöördumise motiiv oli müstiline pöördumine, kus uuritav oli tunnistajaks, et maiade õpetajad omavad üleloomulikke võimeid. Ometi tõdeb uuritav, et pöördumine leidis aset aasta jooksul, kus lisaks argistele sündmustele mõjutas tema valikuid ka unenäo maailm.

Vaatluse tulemustes on märgata, et minu enda pöördumise protsess algas üleloomulike sündmuste kogemisel, kuid atmosfäärist eraldudes kadus sügav motivatsioon õpinguid või tavasid jätkata. Läbi enesevaatluse tunnetan, et suutsin käesolevat tööd koostada objektiivselt, jäädes lõpuni uurijarolli.

Tulemusi jälgides on märgata, et kõik inglise keeles tehtud intervjuud annavad rohkem informatsiooni, kuna intervjuueeritavad olid rohkem avatud info jagamisele. Hispaaniakeelsetes intervjuudes läks rohkem aega, et intervjuueeritavad oleksid nõus avama maiade maailma tagamaid. Ometi õnnestus tänu pikkadele intervjuudele ja detailidesse mindud küsimustele avada ka maiade vanematekogu, kuigi tihtipeale pidi neid suunama tagasi küsimuse juurde, sest paljud neist soovisid muret avaldada metsa ja keskkonna pärast, lootes, et see filmimaterjal jõuab paljudeni ning inimesed hakkavad seetõttu rohkem keskkonda hoidma. Kõigis maiadega tehtud intervjuudes kajastus vähemasti 10 minutit kurbust ja valu metsade maha raiumise ning plastiku liigkasutamise pärast. Külades elavate maiadega intervjuud näitasid, et palju informatsiooni oli nende jaoks tunnetuslik, seetõttu oli neil raske seda ka sõnadesse panna. Läänest Guatemalasse elama läinud inimesed aga olid sügavalt läbi mõelnud, miks miski on ning leidnud kõikidele tegevustele põhjenduse ning tähendusliku tausta.

Käesolev töö võtab kokku Guatemalas olevate tuntuimate maia päevahoidjate arusaamad tänapäeva maiade kommetest ning annab edasise võimaluse uurida teistes maades – Mehhikos, Belizis – elavate maiade arusaamu ja eluviisi.

9. Allikad ja kasutatud kirjandus

Martel Patricia. Lengua y cultura mayas, UNAM, 2002

Bernd Ingmar Gutberlet. Maiade kalender. Olion. 2010

Lynn Foster. Muistsete maiade maailm. Oxford University Press. 2006

Nicholas Saunders. Muistne Ameerika. Tänapäev. 2007

Gerald Benedict. Maiad 2012. Maailma lõpp või uue ajastu algus? Watkins Publishing London. 2010

Samael Aun Weor. Aztec Christic Magic. Glorian Publishing. 1973

Jenaro Ishmael Reyes Tovar. Maria Guadalupe Rodriguez Licea. The Secret teachings of the Popol-Vuh. Instituto Cultural Quetzalcóatl de Antropología Psicoanalítica, A.C. 1998

Valdur Mikita. Lindvistika ehk metsa see lingvistika. Välgi Metsad. 2015

Olmedo Vera, Bertina *The Mayas of the Classic Period*. Me Mexico City, Mexico: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes. 1997

Monica Berger Gonzalez, Ana Vides, Sarah Strauss. Relationships That Heal: Going Beyond the Patient-Healer Dyad in Mayan Therapy. 2016

Monica Berger Gonzalez, Eduardo Gharzouzi, Christoph Renner. Maya Healers' conception of cancer as revealed by comparison with Western Medicine. 2016

Monica Berger Gonzalez, Martin Hitziger, Eduardo Gharzouzi. Patient-centered boundary mechanisms to foster intercultural partnerships in health care: A case study in Guatemala. 2017

Monica Berger Gonzalez, Michael Stauffacher, Jakob Zinsstag Transdisciplinary Research on Cancer-Healing Systems Between Biomedicine and the Maya of Guatemala: A Tool for Reciprocal Reflexivity in a Multi-Epistemological Setting. 2016

https://www.researchgate.net/profile/Monica_Gonzalez9

www.prolades.com - Holland, Clifton. Religious profile of Guatemala. 2015

Tänapäeva maiade uskumused ja eluviis – Contemporary Mayans' beliefs and lifestyle Summary in English

Master Thesis project "Contemporary Mayans' beliefs and lifestyle" is a documentary film consisting of a written research project constructed on the basis of the fieldwork conducted in Guatemala during February and March of 2018. The aim and purpose of the study is to display information about traditions and personal stories that paint a picture of how modern day Mayans live in the ever increasingly modern world. The written paper will discuss the views obtained in more detail that would not be possible to go into at such depth within the film. We view how they continue to live according to ancient traditions taught by Mayan teachers and their personal dreamstates, astral experiences et cetera, where they receive information through their dreamwork and apply it to fields such as healing with medical plants. Statistics from 2010 show that 47% of the Guatemalan population is Catholic and only 0.4% , i.e approximately 60,859 people are living according to Mayan religion. (Clifton 2015) From this minority group the study explores Mayan daykeepers, Mayan teachers, healers and ceremony masters. They state they are the keepers of knowledge through which they know to pass on this knowledge to the future generations.

Through the interviews I gathered some of this knowledge they wish to share, about their beliefs about God, energies, ceremonies, the Mayan path, their main principles, healing methods and understanding of the cosmos, the calendar, time and death of which collectively will be presented in a documentary summarizing their cosmo vision.

Description of the work process

In autumn 2017 I started with the preproduction of the study, this included working with different materials - films, books, articles about Mayan culture and knowledge. I introduced myself to their sacred book the Popol Vuh, studied their mythology and symbolism, had meetings with film directors and producers, asked them for technical and storytelling advice, looked for sponsors, and tried to find other team-members that were willing to help. In addition, finding film equipment, creating a timeplan for the travel to Guatemala and organising interviews with the local Mayan teachers and daykeepers. On the

20th February 2018 I arrived in Guatemala. On the first day I took part in Mayan New Year celebration and ceremony, interviewed the Mayan teacher Don Rigoberto Itzep Chanchayac, who introduced the calendar, one of the natural sacred places, where he conducts ceremonies and showed his personal altar. On the 21st February I took part in a cacao ceremony with a Mayan family, who I also interviewed later. They introduced the symbolism in the ceremony and talked about the possible reasons why Mayans "mystically disappeared" approximately 900-1200 AD. On 22nd of February I had an interview with British Mayan astrologer Mark Elmy, who explained the Mayan view through the westerner's eyes and explained the importance of the calendar. On 23rd of February I took part in Mayan sauna - *tuj* ritual. On 24th of February I was participating in Harvest festival and Mayan fire ceremony. On 25th of February I moved from Atitlan lake to Peten, having a stop in Sumpango village, where I took part in a Mayan ceremony with locals on town rooftop. On 27th February I visited Tikal pyramids and we had a specially organised ceremony there. After the ceremony I did interviews with two Mayan daykeepers Chus and his wife Louise, who explained the Mayan lifestyle, cosmivision, health care and medical plants and the role of the daykeeper. From 28th February to 5th of March I went to the oldest Mayan ancient city El Mirador and Nakbe, following a 120- kilometer hike in the jungle to where the old cities are in ruins. There I did interviews with the local guides, about the medical plants, filmed nature shots for the documentary and did two ceremonies in the jungle with the Mayan daykeeper. On 6 of March I went from Floren to Poptun, where the Mayan elders are living and did interviews with the 9 elders, most of them in the old Mayan language - k'iche language. They introduced the Mayan symbolism, health care and cosmivision. On 7-9th of March I was in Antigua, where I did interviews with the Mayan healer Nana Panchita and PhD Monica Berger, who have been researching Mayans for 12 years and made his PhD project about Mayan health and ecological systems. After fieldwork I worked through all the interviews and experiences and did extra case study on Monica "Scientist turning into member of the researched religion" interview with the Mayan scientist about her two roles as a Mayan daykeeper and as a scientist. I added into the research also self-analysis based on the fieldwork in Guatemala and changes in my personal belief system after experiences in Mayan ceremonies and information gained through the interviews.

Results

Within the documentary film project I divided all the information into five categories: Mayan general understanding of life, healing methods and connection with the nature, the three Mayan principles and the Mayan path, the calendar and cosmology and Mayan ceremonies and symbology. The written part is divided into seven chapters, Mayan history, Mayan beliefs, Mayan calendar and understanding of time, Mayan family and tradition, Mayan healing methods, the Mayan path and Popol Vuh.

According to the results obtained the Mayans main three life principles are co-existence, harmony and respect towards everyone and everything. Living through these principles, people strive towards balance. They don't have a word "sickness", they call it "unbalance". They believe that balance is the normal state, when a person takes care of the four aspects of himself: physical body, mind, feelings and emotions. Mayans live according to the *Tzolkin* calendar, where each day has specific energy *Nawal* and a number from 1 to 13. Every person who is born will have the energy and number connected with their birthday, which will give them information about their role in the community, what skills need to be developed and what is their mission. The time for Mayans is cyclical and they believe that death is only a transformation from one form to another.

The Mayans greeting is "*In Iak'ch*", which means "I am another you". They believe that an individual is part of society and everything is intermingled and everyone's most important mission is to keep themselves in balance, to be the perfect fractal to the community, to the planet, to the solar system. Each day has specific energy and number, which tell Mayans which actions, ceremonies are good to do on a specific day.

Frequently they do fire ceremonies, where they give thanks and offerings (candles, sugar, sweets, incense, flowers) to fire, thanking ancestor spirits, 20 *Nawales* spirits, 4 direction spirits and the Creator. Ceremonies duration is usually 2-4 hours and is interacted by all the participants, everyone who is taking part in the ceremony will get many colorful candles with specific meaning and will give it to the fire while making prayers. Ceremonies are done on specific dates, at funerals, when two persons get married or in the case of a newborn. During ceremonies Mayans thank the spirits, ask for help, release old and negative energy and make wishes for future.

The Mayan creator is called *Quetzalcoatl*, which means *quetzal* as a blue-green feathered bird (*Pharomachrus mocinno*) and *coatl* who is a snake. The symbology has a parallel with the Hindu theory about *k'ulthanlini* esoteric knowledge and 7 chakra systems, which are also used in Mayan healing methods. (Benedict 2010:112)

Mayan daykeepers are advising people when they are sick and also creating ceremonies and teaching people, who want to become the Mayan daykeepers. They say they are not the healers, but connectors, and that everyone can only heal themselves, they just can advise what a person should do to get back to health. While Western medicine is focusing on the physical body of a patient, then a Mayan healer is more concerned with the energy of the person.

The Mayan path is a path where a teacher chooses a student and teaches how to create ceremonies, connect with the spirit world, meditate and connect with the universal library, which in their words is situated within each person and where all the information in the world will be found. Mayan students will get the teachings in three phases. The first through their teachers, the second through their introspection and inner work, meditation and the third through the astralplane, dreamstate, where the Mayan spirits, teachers are situated. Through these three canals, students will obtain three kinds of knowledge, where the first level knowledge can be shared with everyone, the second level knowledge with only the people who are on the Mayan path and the third level knowledge they cannot share with anyone.

1. www.prolades.com - Clifton, Holland. Religious profile of Guatemala. 2015
2. Benedict, Gerald. The Mayan prophecies for 2012. Watkins Publishing London. 2010

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, KAIRI KIVIRÄHK,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Tänapäeva maiade uskumused ja eluviis,
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Tarmo Kulmar,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kairi Kivirähk

05.05.2019